

Almanac de Interlingua

Numero 67 – Septembre 2015

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

Le Lusiadas

Gonçalo Neves nos regala con un primorose traduction de sex strophes del epopea portugese, accompaniate de notas explicative que on lege al final del texto.

1
Le armas¹ e le viros signalate,²
Qui, del occidental plagia lusitan,³
Per mares nunquam ante navigate,
Transiva mesmo le terra taproban,⁴
In periculos e guerras indurate,
Supra omne promissa del vigor human,
E inter gente remote edificava
Nove regno,⁵ que illes tanto sublimava.

2
E tamben le memorias gloriose
Del reges qui longemente dilatava
Le fide,¹ le imperio, e le terras vitiose²
De Africa e de Asia sempre devastava,
E illes qui per lor obras valorose
Del lege del morte³ se liberava:
Cantante io diffundera in omne parte
Si al scopo me adjuta le ingenio⁴ e le arte.⁵

4
E vos, Tagides¹ mie, qui ha create
In me un nove ingenio ardente,
Si io in humile verso² ha celebrate
Sempre vostre fluvio alegramente,
Da me ora un sono alte e sublimite,
Un stilo grandiloque e currente,³
A fin que Phebo⁴ a vostre aquas dice:
“Illos de Hipprocrene⁵ invidia nulle vice”.

5
Da me un furia¹ grande e sonorose,²
E non de flauta rude o de agreste avena,³
Ma de tuba canor e bellicose,⁴
Que incende le pectore e muta le color del gena;⁵

Da me equal canto al prodessas del famose
Gente vostre, que con Marte se promena:⁶
Que illo se diffunde e sona in le universo,
Si tal valor sublime ha loco in verso.

6
E vos, ben nascite assecurantia¹
Del lusitan antique libertate,²
E non minus certissime sperantia
De augmento del parve christianitate;
Vos, le nove timor del maure lancea,³
Meravilia fatal⁴ de nostre etate,
Deo vos dava al mundo con poter illimitate,
A fin que vos a Deo da del mundo grande parte.

Notas:

1. **armas**: prodessas bellic. Pro le apertura de su obra Camões se inspirava indubitabilmente in le famose *Arma virumque cano*, initio del prime verso del Eneide, epopeia scribite per Vergilio (70-19 a.Ch.), le poeta latin le plus eminente.
2. **signalate**: celebre, famose pro lor heroicitate. 3. **occidental plagia lusitan**: Portugal. Le lusitanos esseva un populo que habitava Lusitania, un territorio olim situate approximativemente inter le limites del hodie nort de Portugal. 4. **terra taproban***: *Taprobana** (o *Taprobane*) esseva le nomine classic de Ceylon (nunc Sri Lanka), insula que le portugeses attingeva in 1505. 5. **nove regno**: le Oriental Imperio Portugese.
2. 1. **Le fide**: le religion christian. 2. **terras vitiose**: territorios que non professava le religion christian. 3. **lege del morte**: eterne oblivion. 4. **ingenio**: talento natural. 5. **arte**: eloquentia, capacitate de narrar, convincer e delectar per le parola.
3. 1. **sage greco**: Ulysses, heroe grec del Odyssea, epopeia attribuite a Homero, famose poeta grec (ca. 8ve seculo a.Ch.) 2. **troiano**: Eneas, heroe del Eneide (vd. nota 1.1). 3. **Alexandro**: Alexandro Magne (356-323), le famose conquisitor macedonie. 4. **Trajano**: imperator (53-117) qui extendeva le imperio roman usque a su maxime limites. 5. **lusitano**: le populo portugese (vd. nota 1.3). 6. **Neptuno**: deo roman del mares. 7. **Marte**: deo roman del guerra. 8. **Musa antique**: le poetas del antiquitate greco-latin, principalmente Homero e Vergilio.
4. 1. **Tagides***: nymphas del Tago, idealisate per Camões como fonte de inspiration poetic, secundo le modello del epopeias greco-latin. Le Tago, le fluvio le plus longe in le Peninsula Iberic, disbucca in le Atlantico presso Lisbona. 2. **humile verso**: poesia lyric. 3. **grandiloque* e currente**: solemne e fluente, i.e. adequate al poesia epic; *grandiloque* (L *grandilōquus*), propriemente un variante de *grandiloquente*, es formate analogemente a *multiloque* e *ventriloque*, que se trova in le IED. 4. **Phebo*** (L *Pæbus*) altere nomine de Apolline, le deo grec del musica, poesia, medicina, artes, etc. 5. **Hippocrene***: fonte consecrate al musas, situate in le monte Helicon in Grecia. Qui biveva ex illo deveniva poeta.
5. 1. **furia**: inspiration. 2. **sonorose*** (L *sonorōsus*): sonor. 3. **de flauta rude o de agreste avena**: de flauta de pastor. Le avena era le symbolo del poesia bucolic inter le poetas latin. 4. **tuba canor e bellicose**: trompeta stridente e guerrier, symbolo del poesia epic. 5. **muta le color del gena**: face rubescer le facie con le fervor poetic. 6. **que con Marte se promena**: que excelle per su prodessas bellic (vd. nota 3.7).

6. 1. **ben nascite assecurantia**: le rege D. Sebastian de Portugal (1554-1578), garante del independentia del pais. 2. **antique libertate**: quando D. Sebastian succedeva a su granpatre, D. Johannes III, le independentia de Portugal esseva in risco, nam D. Joahannes III habeva altere granfilio qui poterea reclamar su directos, le principe D. Carolo, filio de Philippo II de Espania. 3. **maure lancea**: le exercito maure. 4. **fatal**: fixate per le Destino (del adjectivo latin *fatalis*, derivate de *fatum*: destino, fato).

Le poema epic *Os Lusíadas*, per Luís Vaz de Camões, es un del plus celebre obras del litteratura portugese. Publicate in 1572, illo se compone per 8816 versos e retracta le viage maritime in que Vasco da Gama contornava le continente african e discoperiva un nove cammino al Indias. Le victorias lusitan sur mauros e castillianos e le formation, a partir de un parve pais, de un imperio heroic es tamen laudate in le poema, que Camões dedicava al rege *dom* Sebastião.

Disoccupatos, ma con renta secur

Sculptura in honor al travalio, in le capital finnese Helsinki.

Le prime-ministro finnese Juha Sipilä ha annunciate un projecto piloto in que le stato providerea a tote le citatanos, sin ulle condition, un renta sufficiente pro garantir de maniera modeste que lor necessitates fundamental non depende del obtention e manutention de un posto laboral. Iste subsidio statal reimplaciarea tote le auxilios social que ja existe, inclusive le pension minime pro retiratos, e non impedirea que personas desirante haber un nivello de vita plus elevate continua a travaliar e a perciper lor salarios o lucros.

Finlandia ha un PNB per habitante superior a lo de Germania o Francia, ma isto non ha impedito que 9 per cento del population remane disoccupate. Secundo le prime-ministro, il es hora de divider le torta. Oppositores judica le projecto un utopia e prevede un disastro certe: le personas abandonara massivamente lor occupation si illes ha lor renta assecurate, surtoto illes qui realisa travalios exhaustive e mal remunerate, e in consequentia le receptas fiscal del stato descendera, illes dice. Juha Sipilä argumenta que, in le nove scenario, le servicios public essera minus necessari, dunque le stato dispendera multo minus con functionarios. Un ricerca de opinion da que 79 per cento del finneses supporta le idea. Le principal reaction contrari proveni precisamente del functionarios, que time perder lor postos.

Le appoio al plano finnese se trova anque in altere partes de Europa. Multes non concipe altere solution pro le disoccupation permanente, aggravate per le crescente quantitate de operarios robotic qui produce e transporta benes, ma non los consume, mittente in periculo le logica del systema capitalista. Con un renta secur, totes poterea consumer constantemente, mesmo non habente un occupation remunerate tote le tempore. Le ecologistas accresce le argumento que, sin deber dislocar se al travalio, le

personas causarea minus damnos ambiental, auxiliante a solver altere problema critic del humanitate.

Si iste projecto se effectiva, un revolution de mentalitate lo accompania. Multe personas poterea facer se utile curante infantes, ancianos o lor communitate. Activitates agradabile, hodie viste como hobbies, poterea devenir professiones informal, sin pression de producer renta pro lor practicantes. Artistas poterea crear secundo lor proprie conceptiones, sin deber conformar se a exigentias de patrocinatores.

Il es accorde que tote persona reciperea le mesme montante, non importa su etate, condition sanitari o strato social, ma on debate ancora sur qual valor cata uno deberea recipere. Les ecologistas suggere 440 euros mensual; le sinistra 620 euros; e le dextra un valor inter 850 e 1000 euros. Le chronista David Cord, del jornal *Helsinki Times*, afirma que 1166 euros es quanto on necessita pro liberar se del povressa.

Iste notitia es basate sur le articulos *La Finlande prête à expérimenter la fin du travail?*, per Michel Lachkar, publicate le 20 julio 2015 in <http://geopolis.francetvinfo.fr>; e *La Finlande sera le premier pays européen à introduire un revenu de base inconditionnel*, per Audrey Duperron, publicate le 1 julio 2015 in www.express.be.

Ris e frumento

Per que alcun culturas es plus individualistic que alteres?

Statouniteses e europeos se distingue del resto del mundo per lor senso como individuos. Les place pensar se como unic, autonome, automotivate e constructe a partir de lor proprie effortio. Secundo le anthropologo Clifford Geertz, iste idea es peculiar. In multe partes del mundo, le personas se considera interconnexe al alteres – interdependente, non independente. In iste mundos plus social, on debe ajustar se al altere personas plus tosto que distinguir se de illes. Le gente se imagina parte de un toto, e isto ha consequentias ample pro le societate in que illes vive.

Un ricerca per le psychologo social Richard E. Nisbett e su collegas concludeva que un orientation social verso le differentia o le interdependentia affecta le processos cognitive. Per exemplo, si on demanda a un japonese de describer un scena in que un pisce grande nata inter pisces parve e herbas aquatic, ille comencia per le contexto e memora detalios sur le objectos minor, durante que un statounitese se concentra sur le pisce grande. Altere psychologo, Hazel Rose Markus, demandava a viatores arrivante al aeroporto de San Francisco de impler un formulario de ricerca e les permitteva eliger un penna a scriber. Il habeva un sol penna de un color e diverse pennas de un secunde color. In general, europeos prendeva le penna “special” e

asiaticos preferiva un penna inter le alteres. Doctor Markus e su collegas concludeva que le sanitate pote esser affectate per iste differentia: sentir se mal sur se proprie ha consequentias somatic plus grave pro le occidentales, post que le orientales tende a attribuer lor malesses a un situation plus ample, de que illes non se senti culpabile.

Le hypothese que le individualismo decurre del ricchezza non explica per que le societates japonese, sudcorean e hongkongese remane interdependente. Un studio publicate per le psychologo Thomas Talhelm in maio 2014 in le revista *Science* attribue le differente orientationes al mundos social create per le cultura del ris e del frumento. Le ris es un cultura delicate, requirente un systema complexe de irrigation que debe esser escolate e replete tote le annos. Le modo como un fermero utiliza su aqua interfere con le production del vicinos, de modo que un communitate de risicultores necessita colaborar de maniera integrate. Il non es assi con le frumento, que non necessita plus que aqua de pluvia pro producer. Plantar e recolliger frumento demanda solmente le medietate del labor e non depende de multe coordination ni cooperation.

Lor test eveniva in China, ubi le fluvio Yang-tse divide le fermeros de frumento al nord e de ris al sud. Personas del ethnia Han debeva responder a un serie de questiones: per exemplo, in le conjuncto “bus, traino, rails”, qual par combina? Plus analytic, le cultivatores del frumento associava bus a traino, pertinente al categoria abstracte del medios de transporte. Plus holistic, le cultivatores de ris combinava traino a rails, perque illos travalia insimul. On peteva al subjectos del test de designar lor retes social: le portrait per le frumenticultores les representava plus grande que lor amicos, durante que le risicultores se designava plus parve. On les demandava como illes se portarea si un amico les faceva perder pecunia in un negotio: le productores de ris monstrava minus desiro de punir lor amico.

Historicamente, le europeos ha cultivate frumento e le asiaticos ris. Dunque, le autores del studio in *Science* argumenta que, al longo de milles de annos, le societates producente ris e frumento developpava culturas differente: “Tu non necessita cultivar ris personalmente pro hereditar le cultura del ris”, illes dice.

Adaptate del articulo *Why Are Some Cultures More Individualistic Than Others?*, per le professor de anthropologia T. M. Luhmann, publicate le 3 decembre 2014 in le jornal statounitese *The New York Times*.

Nostre errores

Ruud Harmsen, interlinguista in Nederland, commentava in Facebook sur un construction grammatical usate in le edition passate del Almanac:

Io videva un possibile portugesismo in le texto (pagina 5), que es difficile a detectar ex le dictionarios: “...a fin que illes apprende a producer lor proprie ricchezza e **lassa de** depender del caritate alien.” Probabilmente iste *lassa de* deriva de *deixa de* in portugese, que significa abstener se de. Ma sur le base del IED e Piet Cleij nl-ia-nl io dubita que illo es anque possibile con *lassar* in Interlingua. [...] Suggestiones pro exprimer iste signification via le hollandese *ophouden*: cessar de, finir, stoppar, arrestar se, discontinuar.

Il me sembla que Ruud es correcte. Ben que cognate con *lassar* e con le francese *laisser* e italiano *lasciare*, le verbo portugese *deixar* (forma archaic *leixar*, del latino *laxare*) ha iste senso extra de interrumper: *ele deixou de fumar* = ille ha cessate de fumar. Tamben le verbo espaniol *dejar* se pote usar con le senso de cessar: *él ha dejado de fumar*.